

Klasicismus, osvícenství a preromantismus

KLASICISMUS

- reaguje na feudální absolutismus a zásady barokního umění
- umělecký směr 2. poloviny 17. století až 18. století, na začátku 19. stol. přešel v tzv. **empír**
- vzniká ve Francii za vlády Ludvíka XIV., rozšířil se do celé Evropy
- inspiruje se především antikou a zdůrazňuje střízlivý rozum, disciplínu, řád, před citem upřednostňuje rozum, krásu nachází v pravdě a v obrazu přírody

Klasicismus v architektuře

- budovy s obdélníkovým půdorysem, stavby mají rovné linie, trojúhelníkové štíty a antické sloupy
- památky: jádro Petrohradu, Pantheon v Paříži, kostel sv. Maří Magdalény v Paříži, Vítězný oblouk v Paříži, vítězný oblouk Caroussel u Louvru v Paříži, Stavovské divadlo v Praze, Velké divadlo ve Varšavě
- přísným pravidlům podřizovány i parky a zahrady – jejich půdorys byl geometrický přesný, souměrný, rostliny sestříhány do geometrických obrazců – tzv. francouzský park (Květná zahrada v Kroměříži, Lednice, zámek Dobříš, zámek Veltrusy nebo Krásný Dvůr)

Klasicismus v sochařství

- návrat k neosobní kráse antických vzorů
- italský sochař Antonio Canova (sochy Amor a Psyché – Louvre)

Klasicismus v malířství

- nejoblíbenější jsou náměty historické, ale i dobové – portréty krajiny s architektonickým pozadím – důraz je kladen na kresbu.

Klasicismus v hudbě

- Mozart, Beethoven, Haydn, Gluck, Bach, Boccherini, Weber, Glinka

❖ *Francouzská literatura*

- principy a pevný řád rozdělily v literatuře žánry na:
  - **vysoké** (óda, epos, tragédie, hymny – o životě vysokých vrstev, aristokracie)
  - **nízké** (komedie, fraška, bajka, verš, satira – postavy neurozené, nízkého původu, náměty ze současnosti)

1) **vysoké žánry**

klasicistní **drama** dodržuje tři jednoty: místo, čas a děj (musí proběhnout během 24 hodin)
námětem bylo soupeření citu s řádem - zvítězil vždy řád

Pierre Corneille(1606 – 1684)

- studoval práva, obhájce a královský advokát
- dílo:
  - **Cid** - tragédie - autor čerpal ze španělské národní legendy (*Don Rodrigo – Cid zabije otce své dívky Chimény – hraběte Gormu. Chiména je rodovou tradicí nucena žádat smrt milence. Král však rozhodne, že Cid má velké zásluhy na porážce Maurů a záchraně Španělska a odpouští mu.*)

Jean Racine(1639 – 1699)

- v mládí osiřel, vychováván v přísném náboženském duchu jansenismu (náboženské hnutí vyznačující se mravní přísností a celkovým pesimismem), po příchodu do Paříže se začal stýkat s mladými herci a literáty, ve stáří působil jako královský historiograf

- dílo:

- **Faidra** - tragédie

(Řecká královna Faidra vzplane v době dlouhé nepřítomnosti svého manžela Thésea, o němž se domnívá, že je mrtev, láskou k nevlastnímu synovi Hippolytovi, svůj cit mu vyjeví, ale ten ji odmítá, neboť miluje Aricii. Po nečekaném návratu Thésea zhrzená Faidra obviní Hippolyta, že jí – královně nabízel lásku. Rozhořčený král syna prokleje a vydá ho k potrestání bohu Okeánovi. Po Hippolytově smrti Faidra manželovi vyjeví pravdu a otráví se.)

2.) nízké žánry – volnější pravidla

Moliere (1622 – 1673)

- představitel komedie
- vlastním jménem Jean-Baptiste Poquelin
- studoval na jezuitské koleji
- založil kočovnou hereckou družinu
- herec, režisér a dramatik královského dvora, působil jako organizátor dvorních slavností a královské divadelní společnosti
- zemřel na jevišti při 4. představení Zdravého nemocného
- napsal 33 her (náměty čerpal z různých zdrojů např. i od římského dramatika Plauta)
- kritizuje morálku vyšších společenských vrstev, zesměšňuje záporné lidské vlastnosti, omezenost, hloupost, nadutost, pokrytectví a straní zdravému rozumu obyčejných lidí, kteří stojí morálně nad svými pány
- děj zasazuje do měšťanského prostředí
- předváděl soudobou pestrá mravní problematiku, tím dosáhl obecné a nadčasové platnosti
- překladatelé do češtiny - Julius Zeyer, Jaroslav Vrchlický
- dílo:

- **Tartuffe** [tartyf] - útok na církve a pokrytectví

(Tartuffe se nastěhoval do rodiny měšťana Orgona a způsobuje tam konflikty. Boháč Orgon a jeho matka v něm vidí vzor čestnosti a zbožnosti, slepě mu věří, neprokouknou, že je pokrytec – zavádí v rodině přísná pravidla, která sám nedodržuje. Maří sňatek dcery Marianny s Valérem – Orgon chce mít Tartuffa za zetě. Všichni si uvědomí, že je třeba poskytnout důkaz o jeho pokrytectví – díky Orgonově manželce Elmíře se to podaří. Orgon, ukrytý pod stolem, vyslechne Tartuffovy milostné návrhy určené jeho ženě, které mu konečně odhalují pravdu. Orgon je už na Tartuffovi závislý, odkázal mu i majetek. Nakonec vše dobře dopadne, na Orgonovu stranu se postaví sám král.)

- **Lakomec** (námětem Plautova Komédie o hrnci)

(Bohatý vdovec Harpagon [arpagon] rozmnožuje své bohatství lichvou, je tak posedlý touhou po penězích, že jim podřizuje veškeré jednání: vztah ke služebnictvu a k vlastním dětem. Svou dceru nutí do sňatku s bohatým starcem a synovi Kleantovi se snaží odloučit jeho snoubenku Marii. Aby sluha pomohl svému pánu Kleantovi, ukryje Harpagonovo zlato. Když to Harpagon zjistí, je schopen vydat na šibenici kohokoli i své nejbližší. Nakonec Harpagon dostane peníze zpět pod podmínkou, že si děti mohou samy rozhodnout o svém životním partnerovi.)

- **Zdravý nemocný** - vystupuje zde proti šarlatánství lékařů

Argan jako hypochondr si zve do svého domu řady doktorů, utrácí spoustu peněz za léčení. Aby ušetřil peníze, nutí svou dceru do sňatku s Tomášem Diafoirem, /Diafoirus = průjem/, synovcem svého lékaře Purgona /projímadlo/, ale ona ho nechce – miluje Kleanta, docházejícího do domu v převleku učitele hudby. Situaci pomáhá řešit služka Antoinetta, která se převlékne za lékaře a zpochybňuje kvality Purgonovy léčby. Ve hře je spousta humorných prvků – jména pan Fleurant /čmucha!, notář Bennefoi /podšívka/... Služka coby převlečený lékař diagnostikuje nemoc jako třinácterník, předepisuje vše, co má Argan rád,

doporučuje, ať si nechá uříznout ruku – bere sílu druhé ruce, vypíchnout oko... Chce ukázat Arganovi absurdnost řady zákroků.)

- **Škola pro ženy**

(Bohatý měšťák si vychovává budoucí manželku 13 let, aby nakonec zjistil, že každá žena je vychytralá a podvede i toho, komu by měla být vděčná.)

- **Don Juan** (*pokrytecký šlechtic, kritika rozmařilosti*)
- **Misantrop** (*nepřítel lidí, kritika vypočítavosti šlechty*)

Jean de La Fontaine (1621 – 1695)

- studoval teologii a práva
- jeden z nejvýznamnějších bajkařů
- dílo:
- **Bajky** (12 knih – 237 bajek, příběhy zvířat – nositelů lidských vlastností, pokrytectví, lstivost intriky)

Pierre Augustin Caron de Beaumarchais (1732 – 1799)

- francouzský dramatik
- královský hodinář – vynálezce
- zakoupil si šlechtický titul
- tajný zahraniční diplomat u královského dvora (opatřoval zbraně pro povstalce v anglických koloniích Severní Ameriky)
- pro své pamflety a finanční spekulace byl soudně stíhán
- dílo:
- **Figarova svatba**
- **Lazebník sevillský**

❖ *Italská literatura*

Commedia dell'arte: národní veselohra, všední problémy zachyceny ironicky, výstižně zobrazeno měšťánské prostředí

- herci měli jen scénář – improvizace, dialog doplňovali komickou pantomimou
- stále stejné postavy (kostýmy, masky)

Carlo Goldoni (1707 – 1793)

- napsal 218 her a frašek, kritizuje měšťanstvo a šlechtu
- dílo:

- **Sluha dvou pánů**

(V domě benátského kupce Pantalona, kde oslavují zasnoubení jeho dcery Clarice se synem Dottore Lombardiho Silviem, se objeví předchozí snoubenec Federigo, lépe řečeno jeho sestra Beatrice, která hledá v mužském přestrojení svého milého. Příchod Federiga, který měl být dávno mrtev, námluvy překazí, neboť dané slovo nelze zrušit navzdory tomu, že Clarice touží po Silviu. Ten se chce s nenadálým sokem bit. Beatricin stále hladový sluha Truffaldino přijímá místo ještě u jednoho pána - shodou okolností u Florinda, jenž je nejen hledaným milým, ale taky podezřelým z vraždy Federiga. Nutnost vyhovět oběma pánům, a přitom se neprozradit, vede Truffaldina k mnoha ztřeštěným skutkům. Slouží, jak může, ale odměny se mu nedostává. A protože také téměř všechno splete (zamění dopisy, peníze, šaty ...), dovídají se oba milenci o přítomnosti toho druhého. Po mnoha peripetiích se složitou zápletku podaří rozplést a tři páry se mohou políbit a vzít- nevinný Florindo a Beatrice, Silvio a Clarice, Truffaldino a Clarisina služka Smeraldina.) - Hra byla uváděna v ND, roli Truffaldina hrál Miroslav Donutil.

- **Poprask na laguně**

OSVÍCENSTVÍ

- myšlenkový proud 18. století
- vzniká ve Francii
- navazuje na myšlenky renesance
- odmítá absolutistickou moc a katolickou církev - na úkor autority náboženství i feudalismu prosazuje svobodu vědeckého bádání, rozvoj techniky, přírodních věd
- prosazuje racionalismus /kult osvíceného rozumu/, víru v neustálý pokrok, optimismus, zkušenost, vzdělanost člověka a jeho nezávislost na náboženských dogmatech
- osvícenství bylo zaměřeno proti pověrám, předsudkům, volá po zrovnoprávnění všech občanů, straní měšťanům
- zakládání učených společností, knihoven, muzeí a vědeckých sbírek
- představitelé:

Francois Voltaire (1694 – 1778)

- historik, filosof, dramatik, básník, prozaik a publicista
- jízlivý kritik absolutismu a církevního fanatismu
- stal se známý odvážnými obhajobami obětí netolerance a justičních omylů
- měl schopnost ostré a nekompromisní kritiky
- dílo:
  - **Candide neboli Optimismus** (próza, filozof. román o hledání lidského štěstí; zesměšnil zde filozofii nekritického optimismu daného vírou v boží prozřetelnost, odhaluje loupeživost válek, zvlí absolutismu, prodejnost soudců, pověry apod.)

Charles de Montesquieu (1689 – 1775)

- kritik doby
- dílo:
  - **Perské listy** (Peršanova cesta do Evropy za vzděláním)

Encyklopedisté

mladší generace, **Velkou encyklopedii** – souhrn dosavadního vědění

Denis Diderot (1713 – 1784)

- dílo:
  - **Jeptiška** (román v dopisech)
(Příběh Zuzany Simoninové, která je proti své vůli přinucena pro svůj nemanželský původ stát se jeptiškou, aby nemohla ohrozit majetkové nároky vlastních dcer advokáta Simonina. Prožije v klášteře všechny strasti údělu řeholnice: dobrota představené matky de Moni ji přivede ke složení řeholnického slibu, zakusí i sadistickou krutost její nástupkyně Kristýny, vášeň, zešílení a smrt lesbické představené v jiném klášteře. Nakonec uprchne a hledá přijatelné zaměstnání.)
  - **Jakub fatalista** (román, dialog bodrého sluhy s pánem)
(zdánlivě bezcílne putování Jakuba a jeho pána, při němž Jakub vypráví /a nedovypráví/ historii svých lásek a pán nevědomky stíhá podvodníka, jemuž se pomstí, vytváří rámeček pro různé příběhy – studie pařížských i venkovských mravů, filozofické diskuse, autorovy úvahy, rozmluvy se čtenářem, rámcující příběh zůstává neukončen a čtenář je autorem vyzván, aby v něm po libosti pokračoval)

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778)

- zastánce názoru, že jen příroda zachovává člověka v jeho svobodném, přirozeném stavu, civilizace ho kazí, člověk je od přírody dobrý, žádal návrat k přírodě
- dílo:
  - **Nová Heloisa** – román lásky v dopisech, líčení citů a přírody
  - **Emil** – pedagogický román o přirozeném rozvoji člověka

❖ *Anglická literatura*

Daniel Defoe (1660 – 1731)

- podnikatel, hodně cestoval
- usiloval o politickou kariéru (agent vládních tajných služeb)
- publicista a žurnalista
- dílo:
  - **Robinson Crusoe** - dobrodružný román (o ztroskotanci na pustém ostrově)

Jonathan Swift (1667 – 1745)

- původem Ir, duchovní anglikánské církve
- dílo:
  - **Gulliverovy cesty** satirický a utopický román (kritika poměrů v Anglii a představa ideální společnosti)

Henry Fielding (1707-1754)

- dílo
  - **Tom Jones** - román, který zachycoval pestré osudy mladíka, jenž byl jako dítě podstrčen do šlechtické rodiny
- Fieldingova prozaická tvorba bývá označována jako „romány silnice a hospody“.

PREROMANTISMUS (SENTIMENTALISMUS)

- 2.poloovina 18.stol. - časově se období preromantismu shoduje s obdobím osvícenství a s národním obrozením řady evropských národů
- vzniká jako reakce na schématický klasicismus i na chladné rozumářské osvícenství
- vytváří ho především měšťanstvo jako nastupující třída a důraz klade na citové hodnoty prostého nezkaženého člověka
- v literatuře toto hnutí zdůrazňuje cit a vášně, za silný zdroj inspirace je považována lidová poezie, rozvíjí se vztah k přírodě, fantazii, dávnověku
- preromantické motivy: jezera, hřbitovy, noční motivy, trosky hradů, měsíční svit, symbol mnicha, poustevníka, vězně nebo poutníka

❖ *Francouzská literatura*

Francois René de Chateaubriand [fransua rené d'šatobrian] (1768-1848)

- vrací se ke středověku, k náboženským mýtům i do exotické přírody
- **Atala** - líčí tragický příběh lásky Indiána a křesťanské dívky Ataly

❖ *Německá literatura*

- přechod mezi klasicismem a romantismem
- literární hnutí **Sturm und Drang** (bouře a vzdor) proti společenské nespravedlivosti, útlaku, nesvobodě a pokrytectví
- důraz na cit, odmítnutí konvencí, příkazů, řádu
- návrat k přírodě a lidové slovesnosti
- vzor: nezkažený a prostý venkovský člověk, prostý způsob života
- obdiv k schopnému, podnikavému jedinci

Johann Gottfried Herder (1744 – 1803)

- tvůrce nové preromantické estetiky
- úvahy o národní individualitě a národní kultuře
- **Myšlenky k filozofii dějin lidstva** – dospěl k názoru, že lidstvo směřuje k humanitě, významnou budoucnost předpovídal Slovanům

Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781)

- kritik, básník, dramatik, tvůrce německého měšťanského dramatu
- **Moudrý Nathan**

Friedrich Schiller (1759 – 1805)

- překladatel, dramatik a lyrik
- v popředí problematika svobody člověka, odpor k pokrytectví
- dílo:
  - **Loupežníci**

(Karel Moor – hraběcí syn je připraven intrikami svého bratra o otcovu důvěru, snoubenku a dědická práva. V nejvyšším zoufalství přísahá věrnost svým kamarádům, kteří se rozhodli stát loupežníky a jeho volí hejtnanem. Ušlechtilé motivované buřičství, jeho činy hraničí se zločinem, bojuje za svobodu proti útlaku, pokrytectví, ziskosti a despotismu. Karel si uvědomuje svou hříšnost, jako ztrátu svého života, otce i své milé. Neboť je čestný, odmítá svou zradu kamarádů, sám sebe odevzdá policii a přitom umožní chudákovi, aby za něho získal vypsanou odměnu.)

Johan Wolfgang Goethe (1749 – 1832)

- básník, prozaik, dramatik a vědec (u čl. objevil mezičelistní kost)
- narodil se ve Frankfurtu nad Mohanem
- otec byl císařský rádce
- opustil studia, onemocněl tuberkulózou
- živil se ve Výmaru jako tajný státní rada, seznámil se zde se Schillerem – založili zde kulturní centrum
- byl zhnusen poměry a odjel z Výmaru do Karlových Varů (léčení, geologický a mineralogický průzkum) a do Itálie
- 1821 se v Mariánských Lázních seznámil s 18letou Ulrikou von Levetzow
- dílo:
  - **Čarodějův učeň**
  - **Utrpení mladého Werthera** - román psaný formou dopisů a deníkových záznamů

(Ústředním motivem je neúspěch mladého muže jednak v lásce k Lottě, snoubence a později ženě jeho přítele Alberta Kestnera, jednak v úsilí o seberealizaci v zaměstnání a společenském životě první část /květen – září 1771/ končí Wertherovým útekem z Lottina městečka Walheimu

Druhá část /říjen 1771 – prosinec 1772/ začíná záznamem hrdinových zkušeností z pobytu na novém působišti na velvyslanectví, pokračuje líčením návratu k Lottě a končí jeho sebevraždou

*Román měl autobiografické pozadí – Goethova soudní praxe ve Wetzlaru a jeho přátelství s Charlottou Buffovou, snoubenkou Alberta Ketznera a jeho vztah k šestnáctileté Maximilianě Larocheové, která se později provdala za frankfurtského obchodníka
Předlohou dějového vyústění byla sebevražda Goethova kolegy – mladého právníka pistolí vypůjčenou od Kestnera*

Román měl velký ohlas, vyvolal tzv. Wertherovskou horečku a celou vlnu sebevražd, zasáhl i do evropské módy – modrý frak, žlutá vesta a holinky...)

- **Faust I, II** – dvoudílná veršovaná tragédie

(Nespokojenému Faustovi, toužícímu po stále novém poznání, nabídne Mefistofeles, zosobňující d'ábla, své služby. Za to mu Faust slibuje duši, jestliže dosáhne uspokojení. Aby odvrátil Fausta od touhy po vědění, pokouší se ho Mefistofeles zlákat svobodami světa: uvede ho do veselé společnosti, omladí jej a pošle mu do cesty příjemnou měšťanskou dívku Markétu, do níž se Faust zamiluje. Markéta však zavíní smrt své matky i bratra, který je zabit v souboji s Faustem. Ze zoufalství nad svou vinou Markéta utopí své dítě, které měla s Faustem a v žaláři čeká na popravu.

V druhém díle nejprve Faust propadá zoufalství z Markétiny smrti, proto ho Mefistofeles odvádí na císařský dvůr, kde má zapomenout a rozptýlit se. Faust získává císařovu důvěru,

když vynálezem papírových peněz zachrání říši před úpadkem. Pro dvorskou společnost vyvolává nejkrásnější ženu starověku – Helenu. Má s ní syna Euforyna a po smrti obou se vrací ke dvoru, aby si vyžádal za odměnu bažinatou krajinu u moře, kterou chce proměnit v úrodnou půdu, na níž by žili svobodní lidé. V uskutečnění této vidiny vidí Faust smysl svého života. Ačkoli pocítil uspokojení a podle smlouvy by měl svou duši propadnout peklu, přece jej zachraňuje ušlechtilý záměr pomáhat lidem.)